

UN PARÀGRAF DEL PRIMER DEL CRESTIÀ
DE FRANCESC EIXIMENIS INSPIRAT
EN EL *DE MYSTERIO CYMBALORUM* D'ARNAU DE VILANOVA

La lectura del primer gran llibre de l'obra de Francesc Eiximenis, necessària a l'hora d'elaborar la introducció al primer dels estudis publicats en aquest volum, em féu adonar que en un moment determinat tenia davant els ulls unes frases que em portaven a la memòria un fragment ben conegut del *De mysterio cymbalorum* d'Arnau de Vilanova, publicat en aquestes pàgines deu anys enrera.¹

El paràgraf eiximenià en qüestió pertany al capítol CIIII, *Qui posa la cinquena rabó que fan los damunt dits a prouar la excel·lència del estament cristià*, del dit llibre i diu així:²

«Pença axí mateix per quin instrume[n]t tant singular és lo poble de Déu ordonat, que altra secta no l'à, e aquest instrument ss'apella campana... [f. 75d]... Deus saber que les campanes foren trobades primerament en Campània, segons que diu Papies; e en la manera de tocar que tenen en los lochs solempnes, signifiquen a nós especial misteri de la conexença que'l món ha aguda del

---

1. Les referències al tractat arnaldia seran fetes a la meua edició del mateix, *El text primitiu del De mysterio cymbalorum d'Arnau de Vilanova. En apèndix, el seu Tractatus de tempore adventus antichristi*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 7-169; el fragment corresponent a l'eiximenià és el de les pàgines 55-58, línies 23-84.

2. Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 456, f. 75c.

La que ací ens ocupa no és pas l'única mostra del coneixement directe que Francesc Eiximenis tenia del *De mysterio cymbalorum* d'Arnau de Vilanova, car en el capítol CII, *De la mort de Mahomet e de la duració de la sua secta*, diu, entre d'altres coses, aquesta: «...nós n'auem axí mateix profecies diuerses, especialment aquella de Cirill, jatsie que diguen alguns que ans fou tramesa a mestre Arnau de Vilanova per hun sant hom, qui iamés no volch ésser nomenat en la dita profecia. Diu axí a la fi: "Ispania nutrix..."» i segueix el text d'aquest paràgraf del *Vae mundo in centum annos*, *ibid.*, f. 73/74a; el lector recordarà que la frase «dien alguns que abans fou tramesa a mestre Arnau de Vilanova per hun sant hom, qui iamés no volch ésser nomenat», respon de forma resumida a la informació que el mateix Arnau en dóna immediatament abans de transcriure el *Vae mundo...*: «...quod maius est, [vidi] virum fere illiteratum, qui totus ad exaltationem fidei suspirabat, revelationem futurorum vidisse atque scripsisse sub latina facundia miro stilo. Quam revelationem licet scripsisset, quia tamen intelligere non poterat per ipsum, cuidam devoto suo in Christo, litterature notabilis, ad expositionem communicavit et mutuo fuerunt per eam illuminati. Postmodum vero mihi communicata est sub talibus verbis: "Ve hoc mundo..."», (PERARNAU, «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 102, línies 940-947).

Saluador. Hon deu[s] saber que en les esglésies sol-lempnes, maiorment a matines e a uespres, primerament toca longament hun seny poch; puy toquen alguns altres; e après toquen tots ensemps e fan clasc; per la qual cosa donen ha entendre que la conexença de Jhesu Christ és venguda axí al món: primerament fou fort poch en la Lig de Natura; e cresqué queucom en la Lig d'Escritura, quant los prophetes ne parlaren longament. Mas en la Lig de Gràcia és tant crescuda, que no ha al món terra ne nació hon lo euangeli del Saluador no-sia prehicat».

M'he decidit a exposar la utilització que el polígraf gironí fa d'aquest paràgraf, perquè, d'una banda, informarà d'una forma d'aprofitament d'un text arnaldia setanta-cinc anys després d'haver estat escrit i seixanta-tres després d'haver estat, almenys indirectament, tocat per la cèlebre sentència condemnatòria de Tarragona del 1316,³ i sobretot perquè, de l'altra, constituirà una bona mostra del capteniment teològic de Francesc Eiximenis, ja des dels seus primers moments d'escriptor, envers textos o fragments de clara naturalesa més que escatològica, carismàtica, i, de més a més en aquest cas, d'un de tocat per una, ni que sigui genèrica, desautorització eclesiàstica, cosa que contribueix a concretar el posicionament doctrinal del framenor.

Començaré, doncs, a) col·locant les quatre frases catalanes d'Eiximenis que em semblen més clarament inspirades en les paral·leles d'Arnau de Vilanova, després de les quals, b) copiaré les corresponents llatines del gran metge; no serà difícil d'identificar les primeres en el paràgraf acabat de transcriure; quant a les segones, amb referència a l'edició indicada en la nota 1, empraré una primera xifra aràbiga indicadora de la pàgina, després de la qual, separades per una barra inclinada, vindran les xifres també aràbigues que remetent a les línies del text; així, 56/27-32, vol dir que la frase llatina es troba a la pàgina 56, línies 27-32, sempre de l'edició esmentada del *De mysterio cymbalorum*:

1. a) «...les campanes... signifiquen a nós especial misteri de la conexença que-l món ha aguda del Salvador...»

b) «...campane materiales seu cymbala... convenienti signo rememorat gradum et ordinem illorum preconum... qui tempus matutinum, scilicet Salvatoris, prenuntiaverunt fidelibus...» (56/27-32);

3. Les repetides edicions d'aquesta sentència es troben indicades en el meu *El text primitiu del De mysterio cymbalorum d'Arnau de Vilanova. En apèndix, el seu Tractatus de tempore adventus Antichristi*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 17, nota 45: la desautorització genèrica es troba al final de la llista d'obres tocades de forma explícita, i diu així: «...de propinquo adventu Antichristi, et determinato tempore finis mundi temerarie et erronee locutus est contra Scripturam Sanctam et doctores eius sive expositores, et in quibusdam, que in hiis libellis dixit, iam aparuit falsus denunciator».

2. a) «...en les esglésies sol-lempnes, maiorment a matines e a vespres, primerament toca longament hun seny poch; puys toquen algunes altres...»

b) «...cum ecclesia parvam campanam diu pulsat in matutinis et postea grossas (56/28-29)... Velut debilis et exilis cymbali parvi sonus. In processu vero temporis... quasi sonus cymbali grossioris (56/54-57/47... similem ordinem pulsationis observat in illa hora per quam designatur vespere mundi huius...» (58/76-77)

3. a) «...e après toquen tots ensemps e fan clasc...»

b) «Instanti vero... hora sue nativitatis, multiplicari cepit intantum sonus magnarum campanarum in templo Dei... (57/54-56)... est necesse grossas aut magnas fuisse campanas illas que, quasi simul sonantes, totam Hierosolymam turbaverunt». (58/64-66)

4. a) «...la conexença de Jhesu Christ és venguda axí al món: primerament fou fort poch a en la lig de Natura... e cresqué queucom en la lig de Scriptura... Mas en la lig de Gràcia és tant crescuda...»

b) «Cum igitur Deus... servaverit talem ordinem, ut primo notificaverit ipsum [opus suum precipuum] quasi submissis vocibus, deinde vero altis...» (58/66 i 69-72).

Em sembla que no hi pot haver cap dubte que el paràgraf eiximenià s'ha inspirat en el text d'Arnau de Vilanova, directament o a través d'algun intermediari, que, ara almenys, és desconegut i que, doncs, mentre no l'haguem identificat, hem de suposar que la inspiració pogué ésser directa. D'altra banda, les dues vegades fins ara sabudes, que Francesc Eiximenis parla de mestre Arnau de Vilanova ho fa amb un to tan laudatori, tant en el pla personal i cristià com en el mèdic,⁴ que encaixa amb el fet que, almenys una vegada, s'hi inspirés.

Però he anat parlant sempre d'inspiració, mai de còpia, perquè el paràgraf eiximenià col·loca els elements arnaldians dins un context doblement divers del que tenen en el *De mysterio cymbalorum*; dic, doblement, perquè per una banda és negatiu, però per l'altra és positiu.

La diferència negativa consisteix en el fet que Eiximenis no segueix Arnau en l'aplicació del símil a la segona vinguda, l'escatològica, de Crist, quan justament la dita aplicació és la que dóna sentit a tot el raonament,

4. Les referències explícites eiximenianes relatives a Arnau de Vilanova són dues, una del *Primer del crestià*, Barcelona, BC, 456, f. 57c i ja és coneguda, car ha estat repetida algunes vegades; es pot veure en BOHIGAS, *Profecies Merlí*, 279, nota 1; i en FRANCESC EIXIMENIS, *Contes i faules*. Edició de Marçal OLIVAR (Els Nostres Clàssics, 6), Barcelona, Editorial Barcino 1925, 19-21; i l'altra es troba en el *Dotzè del crestià* (cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 345).

que, encara que no de forma explícita, de fet almenys coincideix amb la teoria de la ,concòrdia' de Joaquim de Fiore; el raonament és aquest: així com en l'Antic Testament, la primera vinguda del Fill de Déu fou progressivament anunciada amb tocs cada vegada més forts, fins a arribar al clasc de tot el campanar,⁵ així mateix la seva pròxima segona vinguda (i la prèvia de l'Anticrist) han d'ésser progressivament pronosticades fins a arribar a un altre clasc (que és justament allò que Arnau de Vilanova considera ésser la seva missió en l'Església).

Eiximenis no sols no segueix el seu admirat Arnau de Vilanova en aquesta segona part, ans la desactiva pel fet de col·locar els tres graus del toc de campanes previs a la primera vinguda en el marc d'una altra teologia, per a ell bàsica,⁶ de les tres lleis successives, la Llei de Natura (de la humanitat primitiva, posterior al pecat original); la Llei d'Esclatrat o Llei de Moisès, i la Llei de Gràcia o evangèlica o cristiana; amb la qual cosa fins i tot desactiva la missió dels ,profetes' tant del temps antic com del seu.

Aquestes dues constatacions em semblen significatives per a la comprensió del mateix planteig de la teologia d'Eiximenis i de la seva distanciació de les teologies, tan sovintejadades durant el segle XIV, basades en preteses missions o visions profètiques.

Barcelona, març del 1998

5. ,Clasc': encara que l'explicació que li és dedicada en el DCVB d'Antoni M. Alcover i Francisc de Borja Moll, indica que aquest mot deriva del llatí ,classicu', constato que aquesta dada no és prou coneguda ja que en un recent article de Pep VILA, *El drama litúrgic a Sant Joan de les Abadesses els segles XIV i XV*, dins «Revista de Catalunya», núm. 111 (octubre de 1996), 91-109, reporta un text llatí d'una consuetud del segle XVI, on trobem, sempre en context de toc solemníssim de campanes, ,pulsato classico' i ,fiat classicum' (106-107), paraula que el traductor deixa intacta (100-101): seguint Eiximenis, el sentit de ,clasc/classicum' seria el de ,toc simultani de totes les campanes'; ,pulsato classico' també es troba en un document de la segona meitat del segle XII, acabat de publicar per Antoni VIRGILI, *Diplomatari de la Catedral de Tortosa (1062-1193)* (Diplomatari, 11), Barcelona, Fundació Noguera 1997, 143, línies 27-28; el 1532, a València s'havia convertit en ,clach': «...li tocaren los tres clachs com a canonge...» a qui feia de bisbe a València amb motiu de la seva mort, *El Libre de antiquitats de la seu de València*. Estudi i edició a cura de Joaquim MARTÍ MESTRE. Volum I (Biblioteca Manuel Sanchis Guarner, 30), València i Barcelona, Institut Universitari de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1994, 138, [100], 2.

6. Vegeu alguns dels fragments eiximenians relatius a les tres lleis en les notes 49-50 de l'estudi introductori al primer article d'aquest volum.